

„[L]átja a boldogságot én”

– avagy adalékok egy költői kép (utó)életéhez

(Arany János: *Vojtina ars poeticája*; József Attila: *Eszmélet*;
Weöres Sándor: *Bóbita*; Parti Nagy Lajos: *Europink*; [ártány és szerelem];
Petri György: *A sertés az elidegenedésről*; Ady Endre: *Harc a Nagyúrral*)

A vulgaritásról meglehetősen sok hétköznapi ismeretünk, ugyanakkor kevés esztétikai tapasztalatunk van. A szakirodalom is mostohán bánik e saját maga reprezentáltságánál jelentősen lényegesebb kérdéssel. Egészen ritka, vagy éppenséggel egyedi Milbacher Róbert „vulgaritás-monográfiá”-ja, amely megjelenése idején komoly érdeklődést, szakmai visszhangot váltott ki, jelezve, hogy igenis volna befogadói szándék e korpusz „hermeneutizálás”-ára.¹ Hiszen mióta irodalom az irodalom, jószerivel azóta érdekli alkotót és befogadót egyaránt szépség és rútság „összeragaszthatóság”-ának s egyszerre – valamely műegészben – való megjelenítésének titokzatossága.

A modernségbeli „vulgaritás-korpusz” egyik eleme kétségtelenül Arany János sokszor idézett versének, a *Vojtina ars poeticája*-nak híres képsora, amelyben egy disznó valóságos színpadi megjelenítésével (jelenlétével), illetve annak „eljátszás”-ával példázza a szerző a műalkotásban megjelenített *látzat* és a *valóság* lényegi különbözőségét. Minden esztétika alapigazságát szimbolizálva ezzel: a művészet mindig a lényegről beszél, a lényeg pedig sosem azonosság az egésszel/valósággal/teljességgel, hanem annak úgy elidegeníthetetlen része, hogy „csonka” mivolta ellenére mégis az egészet (Egészt) szimbolizálja. Látzólag jelentéktelenebb tehát, mint a dolog, amelyről beszél, valójában sokkal mélyebb, intenzívebb annál – s éppen ettől értékes, ettől művészi:

---

¹ Milbacher Róbert: „...*Földben állasz mély gyököddel...*” A magyar irodalmi népieség genezisének akkulturációs módszere és pórias hagyományának vázlata. Osiris, Budapest, 2000

„Győzz meg, hogy ami *látszik*, az *való*:
Akkor neved költő lesz, nem csaló, –
Amint nem az volt rég az átheni,
Malacvisítást tudva színleni;

Ellenben a pór, aki szűr alatt
Rikatta disznát, és kuhin² maradt,
Bár a visítót gúnyosan emelte,
A hallgatók fütyjét megérdemelte.

Mert a közönség *érzé*, hogy amaz
Úgy rí, miként *legtöbbször* a malac,
Míg a valódi – csont és vér noha –
Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.”

Két emberöltővel s néhány poétikai kiskorszakkal később József Attila az *Eszmélet* XI. szakaszában (versében) aztán már olyan komplex költői képet alkot, amely „visszafejthetetlenül” tartalmazza az ember állandó boldogságkeresésének és boldogságmegtalálásának (legalábbis a lírai én számára) paradox lehetetlenségét. Iróniával, humorral indítva a képet, mely azonban a végigolvasás során keserűségbe, kényszerű lemondásba, hiábavaló vágyakozásba torkollik.

„XI.

Láttam a boldogságot én,
lány volt, szőke és másfél mázsa.
Az udvar szigorú gyöpén
imbolygott göndör mosolygása.
Ledőlt a puha, langy tócsába,
hunyorogott, röffent még felém –
ma is látom, mily tétovázva
babrált pihéi közt a fény.”

S mintha ezt a keserű iróniát fogalmazná tovább Parti Nagy Lajos *Europínk* című „szösszenet”-ében. Az első sor allúziója és nyelvtani kifordítása még tovább feszíti, ugyanakkor közelebb hozza a grammatikába rejtett esztétikummal való találkozás élményét. A személyes névmás József Attilánál nyelvtanilag felesleges – hiszen az igeragozás a magyar nyelvben önmagában is kifejezné a cselekvők számát és személyét („Láttam”) –,

---

² 'szégyenben'

poétikailag azonban ezáltal lesz hangsúlyos a megjelenése. Parti Nagy a hétköznapi nyelvhasználat számára alkalmatlanná, durván hibássá teszi a versmondatot; esztétikai-stilisztikai értelemben azonban éppen ettől, a megszokott mederből való kilépéstől lesz a szöveg megismételhetetlenül egyedi. Nem beszélve arról, hogy a korábbi disznó-kép, mely a boldogság ironikus formáját jelenítette meg József Attilánál, itt az egész költészetre vonatkozóan általánosítódik. Abban a költészetben pedig, amelyben helyet cserél én és vers, és utóbbi lesz a létezés kétségbevonhatatlanul fontosabb rétege, ennél a kijelentésnél súlyosabb önironia a költészet (és a költő) „feleslegesség”-éről aligha mondható:

„látja a boldogságot én,
röfög a vers és elmatat
önnön levedlett szőrzetén...”
(*Europink*)

S aki pedig aztán, mit sem törődve az e világi hívságokkal, egyszerűen a nyelvben való kalandozás élményével szeretné megajándékozni az olvasót, nem lehet más, mint az egyik legismertebb magyar vers, a bőrünk alá szervesült, gyermekmondókának álcázott létfilozófiák szerzője, Weöres Sándor:

„Bóbita Bóbita játszik,
szárnyat ígéz a malacra,
ráül, ígér neki csókot,
röpteti és kikacagja.”
(*A tündér*)

Bódy Gábor *Psyché* filmjének egyik halhatatlan képsorában von Zedlitz báró birtokán kisgyerekek libatollakból eszkábált angyalszárnyakat ragasztanak disznókra, majd lelökik őket dombról, háztetőről – s csodák csodája, a malacok, szegények, leesnek a földre... A forgatókönyvet Dobai Péter és Bódy Gábor jegyzi ugyan, de korántsem zárható ki, hogy *A tündér* (melyben Sebő Ferenc egyik koncertjén egyébként valamely kis óvodás gyermek „Géza malac”-ot vélte felfedezni – a maga költői módján, a szóközök poétikája által...) eme jól ismert költői képe ihlette a jelenetet. Nem tagadható, hogy a „repülő disznó” képében – és a repülni nyilván képtelen jószág gyermekien ártatlan (!?) kikacagásában – legalább annyi szomorúság van, mint amennyi József Attila „lány [...], szöke és másfél mázsá”-s boldogság-Gólemében... (Tényleg, vajon miért

gondoljuk ezt a szöveget örökké s megveszekedetten „gyerekvers”-nek, amikor eléggé egyértelmű, hogy sokkal inkább egy kegyetlen játékról van benne szó, melynek vége egy szerencsétlen, önhibáján kívül tehetetlen élőlény gúny tárgyává tétele...)

Nehéz a keserűségben ranglistát állítani – még a magyar költészetben is: az itt felsorakoztatott versek mindegyike mintha az emberi létezés legmélyebb bugyraiból kiáltozna kétségbeesetten: szakadékból, mely egyre mélyül és szűkül, akárha egy Poe-novella végtelen szakadékaiban járnánk. Parti Nagy Lajos (*ártány és szerelem*) című költeménye az *Őszi Hedwigek* ciklusban végképp fokozhatatlanná teszi a létezés és a költészet értelmetlensége fölött érzett kétségbeesést:

Ahol a hobbant titkok égnek,
száj arról úgyse' szólhatik,
minek kell nékem több elégnek,
mint ha a sertés jóllakik?
Setét likán a rongyos égnek
nem látok, csak az ólakig,
mivégre akkor szenevegnem,
mért tiszta alsó, tiszta rím?
A Hedwig-napi fellegekben
körülvésznek a disznaim,
Mondschein azt meg nem perzseli,
körmöm törött, szívem süket,
egy brandenburgi Berzsényi,
vakargatom a szőrüket.

S amikor már azt hittük, nincs és nem is lehetséges lejjebb ereszkedni önkínzásban a Pokol eme fenekénél, akkor a Disznó és a Költő – névvel ugyan kimondatlan főszereplőként, de egyértelműen azonosíthatóan – úgy lesz egymás alternatívája Petri György *A sertés az elidegenedésről* című versében, hogy „csatájuk”-ból, melyet az emberi szívek és lelkek megszerzéséért vívtak, kétségtelenül és végképp az előbbi kerül ki győztesen:

Te erről nem is álmodhatsz.
Én fontos szerepet fogok betölteni,
a tüdőmből majd savanyú-tüdő lesz
—
szíves-májás tüdő
—

hát bizonyos áldozatokat ezért
meg kell hozni,
el kell vonatkoztatnom

sőt el kell határolódnom
a többi testrészemtől,
no de milyen karrier
vár rájuk külön-külön!

fejhús tormával,
csülök (a lábam!) pékné módra

*

S vajon nem Arany János visító malaca köszön-e vissza a *Harc a Nagyúrral* kíméletlen tehetetlenségében és önostorozásában? Költészet és létezés, álom és valóság kibékíthetetlen, mégis megismételhetetlen ellentmondásában? Az emberi létezés megfejthetetlen csodájában? Kísértés és megmaradás állandó harcában és mégis-együttállásában? A boldogságért folytatott csaták végtelenségében...?

„Ezer este múlt ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szólongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
Én s a disznófejű Nagyúr.”

Láng Gusztáv szerint lehetséges e „visszaköszönés”, mert ugyanaz az Ady, aki a *Vojtina ars poeticája* szerzőjét nem látta másnak, mint „a káden-ciazó magyar falusi nótárius fejlett típusának”³, „nemcsak vitázott Arany kanonizált örökségével, hanem a maga módján »el is hódította« az elősdi-ektől, az utánzóktól, csalhatatlanul ráérezve az Arany-líra korszerűsíthető elemeire”⁴.

Ám Arany modernsége már akkor is látható-érezhető volt, amikor ama „keserűség-korpusz” egyik legjelentősebb darabjának, Petőfi Sándor *Felhők* ciklusának hatvanhat darabkáját egy kiterített labda egymáshoz csak egy-egy élükkel kapcsolódó, hatszögletű részeinek tekintették az ol-

³ Ady Endre: *Ignotus könyve*. Budapesti Napló 1906. január 25. = <http://mek.oszk.hu/00500/00583/html/ady57.htm> [2014. január 2.]

⁴ Láng Gusztáv: *Düh és megtérés* (kézirat, megjelenés előtt).

vasók és értelmezők. Mert ezeket a darabkákat csak egyvalaki volt képes gömbbé, azaz egésszé formálni – legfőképpen és elsősorban: balladáiban. S *Ősziké*iben. Az a költő, akinek verseiről a legtalálóbbs megállapítást – talán nem is oly kései – utóda tette, megérezvén az életműben a lényegét: a megbékélés reménytelenségét és mégis-szükségességét időtlenség és mulandóság mindennap megélt ormai és romjai között.

„Verseidre raktál szép cseréptetőt
s homokot kötöttél, a futó időt.”

(József Attila: *Arany*)

Mert amiképpen a cserepek a háztetőn, úgy a betűk is lemondanak egy kicsit önmagukról, hogy részeivé válhassanak egy nagyobb egésznek: cserép a tetőnek, betű a szónak. Ekként mondanak le a tetők és szavak is identitásuk egy részéről, hogy valamely városban vagy faluban, valamely mondatban új tájat, új Egészt hozhassanak létre. Ekképpen a mondatok, a verssorok és a városok is megválnak önmaguk egy darabkájától, hogy együtt valamilyen új, önmaguknál még magasabb minőséget teremtsenek.

Az önzésünktől való megszabadulás esélyeit tanulhatjuk meg Arany Jánostól, aki mindenekfelett az egymás mellett való létezés méltóságát mutatja meg nekünk költeményeiben. Ő tudja, hogy a nyelv nem alkalmas a legbonyolultabb emberi érzések kifejezésére, de azt is tudja, hogy még sincs jobb eszközünk a mindenség megragadására. A költészet ezért nem más, mint a nyelvnek az a legmagasabb rendű, teremtő gesztusa, amellyel az emberi elme a megértés lehetőségeit kutatja, mégpedig az egymáshoz képest örökkön elmozduló, de egymás nélkül létezni képtelen jelek és jelentések révén. Akárcsak a szavak a betűk, a tetők a cserepek, a városok és a falvak a tetők révén.

Mert mindannyian örökké és megunhatatlanul az Egészről álmodnak.